

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha

Herausgeber: Societad Retorumantscha

Band: 119 (2006)

Artikel: Huldrych Zwingli scu patriot e poet

Autor: Gaudenz, Gion

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-236899>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 22.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Huldrych Zwingli scu patriot e poet

Gion Gaudenz

Notizchas biograficas

Già cun 22 ans ho Huldrych Zwingli pudieu surpiglier sia prüma pravenda. Oramai ch'el d'eira naschieu a Bümaun dal 1484, as po fer our il quint cha que es sto dal 1506, cur ch'el es dvanto «Kilchherr zu Glarus». Sia primizia (prüma messa) avaiva el festagio poch aunz in sieu lö da naschentscha, a Wildhaus.

Zwingli stuvaiva esser üna persuna zuond populera chi guadagnaiva svelt la simpatia da la glieud. Sper tuot que ch'el vaiva da fer, chattava'l il temp per as dedicher cun granda diligenza als stüdis umanistics. Nimia ch'el as vess interesso exclusivmaing per la teologia; güst eir ils autuors antics, latins e grecs, il fascinaivan fich. A's so ch'el ho fat gnir la sted dal 1510 davent da Cologna la geografia da Ptolomeus, la scrittüra dad Aristoteles davart las bes-chas ed ün tractat filosofic da l'Italiaun Pico della Mirandula. Schabain ch'el vaiva frequento las universiteds da Basilea, Berna e Vienna, manchantaiva el da nu savair la lingua greca. Chi chi voul savair qualchosa a tuot cuost, chatta la via. Uschè s'ho'l procuro tres sieu amih Vadian (ün Svizzer chi eira profes-sor a Vienna) üna grammatica dal grec ed el so da dir: «Quella vouta m'he eau decis uschè fermamaing dad imprender la lingua greca, cha unicamaing Dieu füss sto bun da'm svier!»

Soperatiers preparaiva el a scolars voluntus per ir illas scoulas otas d'utrò, traunter quels ad Aegidius Tschudi, pü tard ün istoriograf re-numno. Insembel cun üna gruppa musicala da la giuventüna sunaiva el gugent il lüt e la trumbetta. Na per ünguotta cha quels l'haun numero «quel chi da tuots sustegna il meglter las scienzas.» Nus nu savains in che möd ch'el predgiaiva quella vouta a Glarus, perche a nu s'ho mantgnieu niaunch'ün manuscrít da sias predgias, percunter üna poe-sia in fuorma da parevla da bes-chas da l'an 1510 chi d'eira tituleda «Fabelgedicht von einem Ochsen und anderen Tieren, auf gegenwärtige Vorkommnisse gemünzt».

Quels chi legiaivan la parevla vaivan d'ingiuviner che cha d'eira managio: Ün tor pasculaiva pacific ed indisturbo sün ün'alp. Be cha ün pô a la vouta as muossan otras bes-chas na giavüschedas chi prouvan

cun astuzchas da'l trer da lur vart: ün liun, ün panter ed üna vuolpetta, eir ün chaun da guardgia es d'intuorn.

Cò stuvains nus fer be cuort: A's tratta dal prievel e dal surmanamaint dal servezzan mercenari: «Fo attenziun, tor dad Uri - simbol pel pövel svizzer - predscha tia bun'alp, nu't lascher strer davent cun lusingias. Tü nu stest üngür pü bain cu sün tieu bel pas-ch cun bun trafögl!» Il sen d'eira cler. A's tratta da ster allerta dals agents da las grandas pussaunzas chi vulessan per els ils giuvens Svizzers. Il liun es l'imperatur tudasc-ch, il leopard il raig da la Frauntscha, la vuolp es Vnescha (Venezia). Alura es d'intuorn eir quel chaun chi bubla: quel voul esser Zwingli stess chi renda attent al prievel.

Da quista prüma prouva da sieu pisser per la patria, reproduja Oskar Farner in sia pitschna biografia da Zwingli be pochas lingias. Quellas nu vaun in rima, ma sun illa fuorma da exameters, vers cun minchün ses battidas, scu quels da Homer - üna fuorma chi'd es gni-da praticcheda fich suvenz.

Eau vögl lascher seguir cò ses dals exameters, ma ils laschand in lingua tudasccha. Que es il chaun chi avertescha a sieu amih, il tor:

«Siehst du den Zugriff der wenigen Bestien
kommen, so stampf' sie
wichtig zusammen! Wir dürfen des Beistandes
derer gewiss sein,
welche als schützende Geister
um unsere Heimat sich sorgen.
Ihnen soll man aufs neue sich weihen
mit gläubigem Herzen.
(Il pover tor respuonda:)
Lasst mich in Frieden!
Ich grase den Grünklee,
verschmähe die Gaben.
Nehmt nur Geschenke - ihr werdet erfahren:
das Leben verwahrlost!»

Zwingli dvainta svess perdütta da las catastrofas

Fin dal 1510 avaiva el be udieu da las guerras a l'ester cun tuot la tragica cha mnaivan cun se. Ma ils prossems ans digià ho el gieu dad accumpagner a sieus giuvens homens glarunais giò la Lombardia, dal

1515 perfin in quella guerra sgrischusa da Marignano (cun 6000 morts). El s'ho persvas cha'l servezzan mercenari saja »la scoula da tuots vizis e la mamma da consciencias agravedas».

Ed in möd fich concret es el sto bun da musser cu cha's stuves avair gugent l'egna patria: »Eir scha quella nu prodüja chanella, pomananzas (orandschas) e saida, schi do'la tuottüna painch (Anken), lat, chavals, bës-cha, muaglia, bun pan da chesa, vin e granezza in surabundaunza.» Ed eir da la vart religiusa nu daiva que üngüna motivaziun per ir in guerra: »Nus essans quels chi faun guerra; scha nus ans dessan taunta paina per mantegner la pêsch scu per fer sgurdins, schi stess que tuot oter cun nus.»

«Il labirint»

Zieva il schoc ch'el ho gieu a Marignano e zieva cha bgers homens da la patria d'eiran propens da tratter danövmaing culs agents da la Frauntscha, d'eira il möz plain, e Zwingli ho darcho bagno sia penna illa tinta. Que d'eira aucha aunz la fin da l'an 1515, e sieu »Labirint» cuntgniva aucha dapü sel e paiver cu sias prümas prouvas.

Traunter oter scriva el (chi d'eira bain da chesa illa mitologia greca) eir d'üna parallela cul melprüvo labirint süll'isla da Creta. Quels po-vers chi'd antivaivan in quel, vaivan pitschnas schanzas da turner a la glüscher dal di. Cur cha'l schlass Teseus, ün eroe, s'ho lubieu dad ir aint a pruver da luver vi il prievlus Minotaurus, schi sia ameda, l'Ariadne, l'ho do cun se ün chanè da fil cotschen. Quel vaiva'l da splajer giand inaint, e da piglier alura per muossavias, turnand inour.

Tadlain uossa cu cha Zwingli tira a nüz (per la situaziun deplorabla dals Svizzers) quista mitologia greca. Ils vers haun tuots quatter battidas e glivran eir, bod sainza excepziun, cun üna silba intuneda. A seguia la traducziun da quella part cha Oskar Farner ho piglio per sieu cudaschet:

«Mieus chers, laschè's uoss'instruir
da che cha'l labirint voul dir:
Fadi'e lagns: que es quist muond.
Teseus impè illustra zuond
cu cha's cuntregn'ün hom d'onur
chi tscherch'il böñ cun tuott'ardur,
chi tscherch'il böñ scu patriot.

Las bes-chas cò sun sainza lod.
L'fil cotschen es: bun sen. L'voul dir:
tschert quel chi'l segua stu udir.
Chi chi indret voul gnir al bö^t
da saninclet nu saja vöd.
Ziev'il fil cotschen el stu ir.
Que l'Ariadne ans voul dir.
Ma uoss' guardain als fats d'umauns!
Quels sun rivos in noschs pantans.
A vaun pel labirint intuorn;
minchün be pera orv e stuorn.
Nu chattan l'truoch pü per gnir our,
perche s-chürdüm regn'in lur cour.
A maunch'a nus da Dieu l'amur,
perque la vita vo suotsur.
A mauncha que chi scler'il cour
e'ns amusess a tuots tresour
che cha Dieu voul e plesch'ad el ;
cu cha's s-chivesch'il tüert e'l mel.
Güst per quelo es nos raviogl
be plain da svargugnus imbruogl.
L'purtret da Crist nu glüscht'in nus,
be'l fer pajaun, quel s-chandalus.
Na be uschè, ma auncha pê;
nossa darschiun terribla es.
Ls'pajauns, quels s'güdan e's cussaglian,
ma'ls noss a lufts sgiarbêrs sumaglian.
Pervi cha'd essans dürs e suords,
dvantos nus essans tuots scu bluords.
Chi chi be coppa, sguinch'il bun,
quel passa per ün schlass barun.
E Cristus vess musso quelo?
Nun ho'l püchöntsch zuond cler miss no
cha be quel lo so pür amer
ch'es pront sa vita d'regaler?
Ma nus la vita hoz vendains
per vaun'onur, marengs e rainschs.
Dal prossem zappains giò ils drets,
ils povers nus laschains sulets;

crajains, fand guerra, d'esser grands,
 impè dvaintains cun que culpants.
 Drets natürels nus violains
 e melamaing ans cumpurtains.
 Che vains nus d'cristiauns dapü
 cu be il nom? Ma che voust tü,
 scha'ns maunchan ouvras? Schi dal bun,
 fiduzch'e pêsch sun a chantun.
 Ils superiurs, pür quels indret,
 els regnan sainz'üngün respet.
 Imprains da vaglia nun haun brich,
 perque a vegnan ill'iffich.
 A spettan be sün l'occasiun
 da's guerrager sainza pardun.
 Ma sainza Dieu e sclarimaint
 l'umaun es ün melnüz armaint!»

Que pudess interesser ad ün u l'oter cu cha las tschinck ultimas lin-gias tunan aint in l'originel.

«Sobald in ihren Kopf ein Grillen
 kommt, so muss nur gewütet sein.
 Ist's aber, dass des Friedens Schein
 uns gnädig Gott lässt leuchten hie,
 so werden wir aus Menschen Vieh!»

A stu bod esser ch'eir in sias predgias Huldrich Zwingli nu pasaiva lönch ils pleds, ma dschaiva las chosas dretour seguond sia opiniun. Que ho clamo bain svelt a l'opposiziun. Discurrind cunter il s-chanel da las pensiuns (chi gnivan pajetas a bgers homens da la politica), s'ho el attrat fermamaing la melvuglientscha dal partieu frances. Quelo l'ho custieu la plazza a Glaruna, ed el es ieu inavaunt ad Einsiedeln / Nossadunnaun.

Il grand evenimaint dals duos ans in quel lö es sto il fat, ch'el ho gieu l'occasiun da fer cugnuschentscha persunela cun Erasmus da Rotterdam a Basilea. Quel d'eira ün umanist renumno, e Zwingli vaiava let cun grand interess tuot que ch'el avaiva publicho, güst eir per l'incletta dal Nouv Testamaint.

Remarchain cò cha eir Jachiam Bifrun avaiva tradüt, bod sco pream a sia traducziun dal Nouv Testamaint, ün bel tractat d'Erasmus. Zwingli avaiva ün stupend cumischiunari grischun, ad Andreas Castelberg, chi giaiva gugent per el fin a Basilea a cumpre las nouvas publicaziuns per las purter inavous ad Einsiedeln.

Dal 1518 es gnida libra la plazza dal »Leutpriester» al Grossmünster a Turich. Zwingli d'eira dvanto cuntschaint sco bun predicator fin lo, uschè ch'el es gnieu tschernieu. Al di da sieu 35evel anniversari, a Bümaun 1519, ho el cumanzo cun sias predgias davart l'evangeli da Matteus. Tuot chi güzzaiva las uraglias.

Ma alura, vi per la sted, ho'l gieu mel als ranuogls, e'l meidi l'ho cusglio dad ir a Pfäfers a fer bagns. Apaina ch'el d'eira lo, es gnida la noscha nouva cha a Turich a saja ruott'or la pesta. A nun es steda üngüna dumanda per il refurmatur: Sieu dovair il clamaiva a Turich, per assister als amalos e muribunds. Quelo ho el fat, be cha eir el es i'l settember da quel an gnieu melamaing infetto da la noscha malatia. A sun mortas quella vouta a Turich 2500 persunas, dapü cu ün quart dals 9000 avdaunts da la cited.

La chanzun davart sia malatia da la pesta

Pür l'an 1520 ho el descrit in üna chanzun fich artistica (in tipic tudas-ch da quella vouta) las traïs fassas da quella greiva malatia. Il model ch'el ho tschernieu – üna fuorma dal »Meistersinger-Lied» – faiva grondas pretaisas a quel chi la tscherniva. Las rimas sursaglian p. ex. dal prüm vers fin al seguond, e tuot las prümas lingias stöglian recapituler insembel il principel. Dal rest haun las bgeras lingias be duos battidas, e bod tuottas serran cun accent. La chanzun es eir scu üna confessiun da cretta chi commouva.

La chanzun da la pesta da Huldrych Zwingli

Al prüm da la malatia

Vè, Segner, vè
in meis s-chavatsch
chi'm dà strapatsch.
Sün üsch la mort.
Dà'm tü cuffort,
cha tü a quell'hast su-
perà.

A tai less be!
Sgür cha sch'tü voust,
schi bain eir poust
trar our l'aguagl,
d'la mort famagl,
ch'eu bod sun sainza flà.

M'es teis parair
mort da'm vulair
immez ils dis da mai,
schi che m'importa quai?
A tai m'remet,
tuot m'es a dret.
Teis vasch sun bain –
til rump'o til mantain!

Scha tü'm voust tour
davent meis cour
da quist bel muond,
chi'l spendrast cun
quai d'oter zuond,
e'l dast scumond
ch'el giaj'als oters don-
nagiond.

Sül plü ot da la malatia

Signur, agüd!
Eu sun fragil,
pend vi d'ün fil,
ed i vain pê.
Dolur! Schi vè,
cuffortadur bainvgnü.

Vè cun teis s-chüd!
Tü salvast quel
ch'es stat rebel,
mo chi vain nan
pro teis bun man
e nu voul oter nüglia plü.

Uoss'es fini,
sun immütti,
nu sa plü dir ün pled,
tuot meis immaint es vöd.
Nu retardar
da'm rimplazzar,
sch'in quist astent
vegn bod davent.

Eu debel sun,
nu sun plü bun
frunt svess da far
al diavel nosch cun
seis tachar.
Mo be listess
vögl star fidel, scha
mal eir gess.

Il meglidramaint

Guari, Signur!
Darcheu m'saint bain,
d'algrezcha plain.
E ma nardà
nu voul plü l'pchà
chi ars ha lönch fop aint
in mai.

Uoss' cun ardur
teis pled e lod
eu met in ot
daplü co'l prüm,
cha quel splendura sco'l
sulai.

Schi ch'eu sa bain:
la mort bod vain,
la'm maina a tapin,
faquint cun plü schaschin
co uoss'füss i,
quai sast be tü.
Sun stat sül glim,
sun stat sco'l füm.

Uoss'vögl portar
tuot cuntrastar
ch'incunter vain
cun anim leid e cour
serain
cun teis agüd,
cha sainza quel
eu svelt sun sdrüt.

La chanzun da la pesta da Huldrych Zwingli (1520)
In versiun adattada da Friedrich Spitta (vegl KGB 270)

Al prüm da la malatia

1. Dieu, güda tü e dà'm cuffort.
cha sün ma porta sta la mort.
Scha in seis latschs lià eu rest,
o Gesu Crist,
ma spraunza d'vita be tü est.
2. Scha tü be voust, tir'our l'aguagl,
chi chall'a mai sainza paragl.
Scha tü am clamast in ta pasch –
eu sun teis vasch.
Til voust tü rumper? Eu't surlasch.
3. Scha tü voust tour teis spiert dal muond,
schi'l spendrast cun quai d'oter zuond:
ch'el nu surmain'il prossem meis,
dal dovair seis
e dals cumonds da tai dats, Deis.

Immez la malatia

4. Dieu, redscha tü, cha i vain pê,
ma taimpra tuna sco'n martè.
A tia grazch'eu be recuor:
quell'es ün vuor,
quell'es fin l'ultim ferma tuor.
5. I va a fin, sun miss a püt.
I vain quiet, eu sun uoss'müt.
Nu sun plü bun da dir ün pled,
i'm squitsch'il pet,
süt our'e vöd es l'intellet.

6. Ün'ura tard' id ha battü.
Per mai, Signur, cumbatta tü.
Sun indebli, rinforz'a mai,
ch'eu m'tegn vi d'tai,
ma l'inimi voul tour la fai.

Sül meglidramaint

7. Guari, Signur, sun san e frisch!
Darcheu per mai i's driva l'üsch.
Eu tuorn gugent pro ma lavur
e cun ardur
vögl far quai chi creschaint'amur.
8. I po ir mal, ma suottascriv
d'esser activ infin ch'eu viv.
Tschert cha la mort ün di es qua,
e quai eu sa
'la vain cun pêr' adversità.
9. Eu port il schnöss per teis salüd,
ma sun chürà da teis bun s-chüd.
Tü Dieu hast invüdà il fö;
tuot vain a lö,
ma sainza tai es tuot ün gö.

(Chantabel seguond KGB 270)

